

ODPOVĚDNOST PODNIKU V PRINCÍPECH EVROPSKÉHO DELIKTNÍHO PRÁVA (PETL)

MICHAL VLASÁK

Masaryk University, Faculty of Law, the Czech Republic

Abstract in original language:

Principy evropského deliktního práva představují základ europeizace a harmonizace práva civilních deliktů v Evropě. V úvodu příspěvek podává fundamentální charakteristiku PETL a následně se zaměřuje na odpovědnost podniku v rámci Principů. Odpovědnost podniku v podání PETL tvoří pomyslnou spojnicí mezi subjektivní a objektivní odpovědností. Nevýhodou pro poškozeného je, že škoda musí být způsobena poruchou takového podniku nebo jeho produktu.

Key words in original language:

Principy evropského deliktního práva; odpovědnost podniku; subjektivní odpovědnost; objektivní odpovědnost.

Abstract:

The goal of Principles of European Tort Law (PETL) is to serve as a basis for the europeanisation and harmonization of the law of torts in Europe. Firstly, the author makes the fundamental characteristic of PETL and then is the contribution focused mainly on the enterprise liability under Principles. Enterprise liability serve as an imaginary bridge between fault based liability and strict liability. Disadvantage for a victim is that the harm should be caused by a defect of such enterprise or of its output.

Key words:

Principles of European Tort Law; Enterprise Liability; Fault Based Liability; Strict Liability.

1. ÚVOD - PRINCIPY EVROPSKÉHO DELIKTNÍHO PRÁVA (PETL)

Principy evropského deliktního práva (Principles of European Tort Law – dále jen „PETL“ nebo „Principy“) jsou výsledkem několikaletého snažení skupiny předních civilistů pracujících pod gescí Evropské skupiny deliktního práva (European Group on Tort Law) za institucionální podpory rakouského Evropského centra deliktního a pojišťovacího práva (European Centre of Tort and Insurance Law). Předchůdcem této platformy byla tzv. Tillburská skupina založená v roce 1992.¹ PETL byly prezentovány širší právnické veřejnosti společně s průvodním komentářem na pravidelné konferenci ve Vídni v roce 2005.

Skupina Evropského deliktního práva a její iniciativa vystihuje situaci v Evropském společenství, kde je na jedné straně pociťována silná potřeba jednotné nebo alespoň

¹ European Group on Tort Law: Principles on Tort Law – Text and Commentary. Wien: Springer, 2005, 282 p.

harmonizující úpravy civilního deliktního práva, zároveň však na straně druhé existuje nechuť a nedostatek pravomoci k takové iniciativě uvnitř ES.²

Podle tvůrců PETL mají tyto principy sloužit jako společný základ pro rozvoj a sbližování právní úpravy soukromoprávních deliktních vztahů v rámci celé Evropy. Principy se netají svou ambicí stát se prvním krokem ke skutečnému společnému deliktnímu právu v evropském prostoru.³

Principy evropského deliktního práva v sobě snoubí historií prověřený tradiční třípilířový koncept předpokladů odpovědnosti za škodu reflektující moderní dynamické evropské trendy v podobě flexibilního pojetí stěžejního institutu právem chráněného zájmu. Předpoklady odpovědnosti za škodu v podání PETL jsou následující:

1. porušení právem chráněného zájmu,
2. škoda,
3. příčinná souvislost,
4. zavinění, ledaže se jedná o objektivní odpovědnost.

Nejvýznamnější jevové odchylky od standardních evropských civilních kodexů nacházíme v pojetí PETL v kategorii právem chráněného zájmu,⁴ kazuistické úpravě příčinné souvislosti,⁵ úzce vymezené objektivní odpovědnosti⁶ a náhradě nemajetkové újmy.⁷ V podrobnostech odkazují na poznámkovou literaturu.

Vzhledem k plánovanému rozsahu příspěvku se zaměříme pouze na dílčí institut v rámci PETL, konkrétně na odpovědnost podniku.

2. ODPOVĚDNOST PODNIKU V PETL

Podle článku 4:202 PETL „kdo provozuje podnik k hospodářskému nebo profesionálnímu účelu a kdo používá pomocníky nebo technické vybavení, je odpovědný za každou újmu

² Tichý, L.: Spontánní europeizace soukromého práva. Evropské právo. Příloha Právních rozhledů, 2000, č. 2, s. 4.

³ Koch, B. A.: The „European Group on Tort Law“ an Its „Principles of European Tort Law“. The American Journal of Comparative Law. The American Society of Comparative Law, volume 53, Number I, 2005, 191 p.

⁴ Koch, B. A.: Wilburg's Flexible System in a Nutshell. In. Koziol, H., Steininger, B. European Tort Law 2001. Tort and Insurance Law Yearbook, Wien: Springer, 2002, 545 p.

⁵ Spier, J. et al: Unification of Tort Law: Causation. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2000, 176 p.

⁶ Koch, B. A.; Koziol, H. et al: Unification of Tort Law: Strict Liability. Hague/London/NewYork: Kluwer Law International, 2002, 480 p.

⁷ Magnus, U. et al: Unification of Tort Law: Damages. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2001, 256 p.

způsobenou poruchou takového podniku nebo jeho produktu, dokud neprokáže, že jednal v souladu s požadovanou úrovní chování (odst. 1). Porucha je jakákoliv odchylka od standardu, který může být rozumně očekáván od podniku nebo od jeho produktu nebo služeb (odst. 2).“

Především je třeba předeslat, že tzv. odpovědnost podniku (enterprise liability) v pojetí PETL není totožná s objektivní ani absolutní odpovědností. Odpovědností podniku Principy rozumí subjektivní odpovědnost založenou na zavinění, avšak s obrácením důkazního břemene o zavinění.

Český právní řád tuto alternativu nezná, proto je třeba se oprostít od asociací směrem k objektivní odpovědnosti nebo k subjektivní odpovědnosti s presumovaným zaviněním, a nahlížet na odpovědnost podniku „evropskýma“, respektive „americkýma očima“, kde má subjektivní odpovědnost podniku s obráceným důkazním břemenem svůj myšlenkový základ.⁸

Systematické zařazení institutu odpovědnosti podniku jako poslední ustanovení v oddíle věnovaném subjektivní odpovědnosti (Oddíl 2, Hlava IV.) a zároveň bezprostředně předcházející Hlavě V. pojednávající o odpovědnosti bez zavinění, dává tušit, že článek 4:202 PETL obdobně jako předchozí článek 4:201 PETL tvoří pomyslnou spojnici mezi ryze subjektivní odpovědností založenou na zavinění a odpovědností bez zavinění, která je v Principech evropského deliktního práva zúžena pouze na abnormálně nebezpečné aktivity.

Vtělení odpovědnosti podniku sice do Hlavy IV. PETL s názvem odpovědnost za zavinění, avšak jako její zcela poslední ustanovení, za kterým ihned následuje Hlava V. PETL zabývající se abnormálně nebezpečnou činností, lze považovat za maximálně výstižné.

Odpovědnost podniku založená na zavinění, avšak s obrácením důkazního břemene, nasvědčuje tomu, že mezi tradičně chápanou dichotomickou dvojicí „fault based liability“ a „strict liability“ existuje velice výrazná šedá zóna,⁹ která se stává předmětem bouřlivých debat a na kterou se v poslední době zaměřují vědecká bádání¹⁰ předních světových civilistů.

Institut odpovědnosti podniku naznačuje, že moderní trendy v oblasti civilněprávní odpovědnosti tíhnou k rozšíření sféry, na níž by se nevztahoval „čistý“ princip subjektivní odpovědnosti.¹¹

⁸ Původně doktrína rozpracována v relaci k obchodnímu právu - Should Shareholders Be Personally Liable for the Torts of Their Corporations? The Yale Law Journal, 1967, Vol. 76, No. 6, p. 1190-1205. Následně Priest, G.: The Invention of Enterprise Liability: A Critical History of the Intellectual Foundations of Modern Tort Law, Journal of Legal Studies, 1985, Vol. 14, p. 461. V Evropě Faure, M.; Hartlief, T.: Towards an expanding enterprise liability in Europe? How to analyze the scope of liability of industrial operations and their insurers, Maastricht Journal of European and Comparative Law, 1996, p. 235. Srov. též rozhodnutí New York Court of Appeals Walkovszky v Carlton, 223 N.E.2d 6 (NY 1966).

⁹ Podrobně Koch, B. A.; Koziol, H et al: Unification of Tort Law: Strict Liability, op. cit. sub 6, p. 432-435.

¹⁰ Např. Lahne, J.: Forms of Liability in the Law of Delict: Fault-Based Liability and Liability without Fault, Juridica International, X., 2005, p. 60-70.

¹¹ Ve vztahu k objektivní odpovědnosti Magnus, U.: Evropské perspektivy v oblasti občanskoprávní odpovědnosti. Evropské a mezinárodní právo, 1997, č. 6-7, p. 18.

Pomyslná příčka mimosmluvních odpovědnostních závazků v podání PETL tedy začíná kategorií 1/ subjektivní odpovědnosti v ryzí podobě založené na subjektivně pojatém zavinění nebo v převažujícím konceptu objektivizace zavinění (čl. 4:101 PETL), 2/ přes subjektivní odpovědnost s obrácením důkazního břemene o zavinění (čl. 4:201 PETL), 3/ směrem k odpovědnosti podniku založené na zavinění, avšak rovněž s obrácením důkazního břemene (čl. 4:202 PETL), 4/ až k objektivní a absolutní odpovědnosti (čl. 5:101 PETL) v nejpřísnější podobě bez možnosti liberace.

Od klasické odpovědnosti založené na zavinění se článek 4:202 PETL liší „pouze“ obrácením důkazního břemene, kdežto od objektivní odpovědnosti se diferencuje tím, že k závěru o vzniku odpovědnosti vyžaduje zavinění.

Pokud lze vůbec hodnotit, čemu se odpovědnost podniku v podání Principů blíží více, pak zřejmě subjektivní odpovědnosti, neboť skutečnost obrácení důkazního břemene představuje méně výraznou odchylku od subjektivní odpovědnosti, než skutečnost existence zavinění, jejíž absence je stěžejní, imanentní a charakteristická pro oblast objektivní odpovědnosti. Ostatně tomuto závěru odpovídá i zmíněné systematické zařazení institutu odpovědnosti podniku do Hlavy IV. PETL pod jednu střechu s odpovědností za zavinění.

Patrně nejbliže má institut odpovědnosti podniku k článku 4:201 PETL, s nímž je dokonce ve stejném oddíle a který je k němu *lex generalis*. Odpovědnost podniku tak lze chápat jako subjektivní odpovědnost s obráceným důkazním břemenem o zavinění *sui generis*.

Předpoklady vzniku odpovědnosti za škodu způsobenou provozem podniku jsou následující:

1. provoz podniku k hospodářskému nebo profesionálnímu účelu,
2. použití pomocníků nebo technického vybavení při provozu podniku,
3. újma způsobená poruchou podniku nebo jeho produktu,
4. příčinná souvislost mezi újmou a poruchou způsobenou provozem podniku nebo produktu,
5. neprokázání liberačního důvodu.

Hlavní stimul pro začlenění odpovědnosti podniku do Principů představuje myšlenka, že poškozený není objektivně schopen prokázat skutečnou příčinu vzniklých škod, ačkoliv je zjevné, že ta leží někde uvnitř podniku. Poškozený uplatňující svůj nárok na náhradu škody musí prokázat, že příčina vzniku škody leží ve sféře podniku – byla způsobena jeho poruchou nebo poruchou jeho produktu či výrobku.¹²

V situaci, kdy se podaří žalobci prokázat, že příčina vzniku škody leží uvnitř podniku, přechází procesní aktivita na žalovaného, který, pokud se chce vyhnout kompenzaci poškozeného, musí přesvědčit soud, že jednal v souladu s požadovanou úrovní chování, což bude zpravidla těžší, neboť sama okolnost výskytu škody silně indikuje, že podnik nejednal v souladu s požadovanou úrovní chování. Současně se předpokládá, že podnik je právě tím profesionálem, od něhož lze očekávat zvýšený standard úrovně chování.

¹² European Group on Tort Law: Principles on Tort Law – Text and Commentary. op. cit. sub. 1, p. 94.

Pojem „podniku“ je třeba vykládat extenzivně, lze pod něj zařadit výdělečné entity (fyzické či právnické osoby soukromého práva), jakož i státní či nevýdělečné organizace, pokud sledují hospodářský nebo profesionální účel.

Rozhodující tedy není výdělečný účel podniku, nicméně tvorba zisku je silným indikátorem toho, že se jedná o podnik.

Zároveň se vyžaduje, aby podnik fungoval nikoli na dočasném základu, což vylučuje z dosahu tohoto ustanovení poloorganizované skupiny sledující nahodilý cíl (např. vzájemná rodinná pomoc při stavbě domu).

Nevyžaduje se, aby škodu způsobil přímo pomocník (zaměstnanec) podniku, postačí, byla-li škoda zapříčiněna špatnou organizací podniku.¹³ Patrně se předpokládá, že organizace podniku je jeho imanentní součástí, která je v kompetenci majitele či provozovatele podniku a který tak má zajistit, aby v důsledku administrativních nebo organizačních pochybení nedocházelo ke vzniku škod.

Pomocníky se rozumí především zaměstnanci podniku a dále i pomocníci, které podnik využívá (nahodile či pravidelně) ke svému provozu. Ukazatelem bude vnitřní systém subordínace a kontroly v rámci vztahů nadřízenosti a podřízenosti v podniku.¹⁴ Technické vybavení představuje vše, co slouží podniku k vykonávání jeho činnosti.

Až potud se zdálo, že odpovědnost podniku upravená pomocí abstraktních pojmů vcelku vhodně vyplňuje prázdný prostor¹⁵ uvolněný tím, že oblast objektivní odpovědnosti je v Princípech navržena poměrně úzce. Ovšem předpokladem odpovědnosti podniku ve smyslu článku 4:202 PETL je nejen vznik škody někde uvnitř podniku, ale dále i skutečnost, že příčinou vzniku škody byla „porucha“ podniku nebo jeho produktu. Tato vsuvka podle mého názoru výrazně a zbytečně oslabuje jinak vhodně navržené ustanovení.

Jde totiž o to, že žalobce (poškozený) je ten, kdo musí prokázat, že škoda vznikla poruchou podniku nebo jeho produktu. Poškozený jako osoba profesionálně neznalá tak má prokazovat poruchu, jejíž existence nemusí být zcela zřejmá ani profesionálům.

Je povinností podniku dbát o jeho správné fungování, důvodem vzniku odpovědnosti není skutečnost, že používané technické vybavení představuje riziko.¹⁶ Kdyby si byl profesionál poruchy vědom, pak by učinil opatření směřující k zamezení vzniku škody. Poškozený není odborník v oboru, který provozuje žalovaný podnik, nezná řetězec technických či jiných

¹³ Ibidem, p. 95.

¹⁴ Podrobně Spier, J. et al: Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others. Hague/London/New York: Kluwer Law International, 2003, p. 289-308.

¹⁵ Koch, B. A.: The „European Group on Tort Law“ an Its „Principles of European Tort Law“, op. cit. sub 3, p. 194.

¹⁶ Dulak, A.: Princípy (Európskeho) deliktneho práva, In. Lazár, J., Blaho, P. Základné zásady súkromného práva v zjednotenej Európe. Mezinárodní vedecká konferencia – IX. Lubyho právnické dni. Bratislava: Iura Edition, 2007, s. 310.

postupů vedoucí ke vzniku produktu či výrobku. Kdyby tento postup znal, nemusel by se obracet na profesionála.

Výsledkem je schizofrenní situace, kdy na jedné straně tvůrci argumentují, že není třeba, aby škodu způsobil konkrétní zaměstnanec podniku, postačí, je-li způsobena organizací (zaměřeno na vnější projevy podniku). Na druhé straně pak tím, že vyžadují, aby poškozený prokázal poruchu podniku nebo jeho produktu, předpokládají alespoň částečné proniknutí do organizačního nitra podniku (zaměřeno na vnitřní poměry podniku).

Požadavkem, aby újma byla způsobena poruchou podniku nebo jeho produktu, tak dochází k oslabení postavení poškozeného.

Na tomto závěru nemůže nic změnit ani obecná definice poruchy, kdy článek 4:202 odst. 2 PETL stanoví, že „porucha“ je jakákoliv odchylka od standardu, který může být rozumně očekáván od podniku nebo od jeho produktu nebo služeb.

Jsem přesvědčen, že by bylo vhodnější přijmout takové ustanovení o odpovědnosti podniku, které by předpokládalo pouze prokázání vzniku škody, jejíž příčinou byl provoz podniku nebo produkt podniku, bez ohledu na to, zda škoda byla způsobena poruchou podniku či nikoli.

Ostatně vzorem článku 4:202 PETL byl § 49a návrhu švýcarské reformy občanského zákoníku, který poruchu podniku nepředpokládá.

Kromě toho B. A. Koch jako spoluautor PETL při časopisecké prezentaci Principů hovoří o článku 4:202 PETL v tom smyslu, že ustanovení vyplňuje potenciální díru mezi odpovědností bez zavinění a odpovědností založenou na zavinění v případech, kde je prokázáno, že původ škody leží uvnitř podniku, nicméně není zřejmé, zda byla škoda způsobena lidskou činností nebo technickým zařízením nebo byla zapříčiněna např. nedostatkem organizace.¹⁷ O poruše se vůbec nezmiňuje.

Na druhou stranu je třeba dodat, že mezi tvůrci PETL panují spíše opačné obavy, když s odkazem na generálně navrženou definici termínu „porucha“ předvídají, že aplikační praxe bude tíhnout k extenzivnímu výkladu pojmu porucha a tím se rozšíří původně zamýšlený dosah tohoto článku. To by paradoxně mohlo oklikou neutralizovat mnou kritizovaný požadavek existence poruchy a opětovně vylepšit postavení poškozeného.

3. ZÁVĚR

Odpovědnost podniku (čl. 4:202 PETL) chápou Principy evropského deliktního práva jako subjektivní odpovědnost s obráceným důkazním břemenem o zavinění *sui generis*. Od klasické subjektivní odpovědnosti založené na zavinění se liší obrácením důkazního břemene, kdežto od objektivní odpovědnosti se diferencuje tím, že k závěru o vzniku odpovědnosti se vyžaduje zavinění.

Odpovědnost podniku v podání PETL tvoří pomyslnou spojnici mezi subjektivní a objektivní odpovědností a ve svém důsledku vede k rozšíření kompenzovatelnosti vzniklých škod.

¹⁷ Koch, B. A.: The „European Group on Tort Law“ an Its „Principles of European Tort Law“, op. cit. sub 3, p. 194.

Institut odpovědnosti podniku je však limitován podmínkou poruchy podniku nebo jeho produktu, která tak věcně neodůvodněně omezuje působnost jinak vhodně navrženého a cíleně zaměřené ustanovení.

Literature:

- Dulak, A.: Princípy (Európskeho) deliktneho práva, In. Lazár, J., Blaho, P. Základné zásady súkromného práva v zjednotenej Európe. Mezinárodná vedecká konferencia – IX. Lubyho právnické dni. Bratislava: Iura Edition, 2007, s. 310.
- European Group on Tort Law: Principles on Tort Law – Text and Commentary. Wien: Springer, 2005, p. 282.
- Faure, M.; Hartlief, T.: Towards an expanding enterprise liability in Europe? How to analyze the scope of liability of industrial operations and their insurers, Maastricht Journal of European and Comparative Law, 1996, p. 235.
- Koch, B. A.: The „European Group on Tort Law“ an Its „Principles of European Tort Law“. The American Journal of Comparative Law. The American Society of Comparative Law, volume 53, Number I, 2005, p. 191-205.
- Koch, B. A.: Wilburg’s Flexible System in a Nutshell. In. Koziol, H., Steininger, B. European Tort Law 2001. Tort and Insurance Law Yearbook, Wien: Springer, 2002, p. 545.
- Koch, B. A.: Koziol, H. et al: Unification of Tort Law: Strict Liability. Hague/London/NewYork: Kluwer Law International, 2002, p. 480.
- Lahne, J.: Forms of Liability in the Law of Delict: Fault-Based Liability and Liability without Fault, Juridica International, X., 2005, p. 60-70.
- Magnus, U. et al: Unification of Tort Law: Damages. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2001, p. 256.
- Magnus, U.: Evropské perspektivy v oblasti občanskoprávní odpovědnosti. Evropské a mezinárodní právo, 1997, č. 6-7, p. 18.
- Priest, G.: The Invention of Enterprise Liability: A Critical History of the Intellectual Foundations of Modern Tort Law, Journal of Legal Studies, 1985, Vol. 14, p. 461.
- Spier, J. et al: Unification of Tort Law: Causation. Hague/London/Boston: Kluwer Law International, 2000, p. 176.
- Spier, J. et al: Unification of Tort Law: Liability for Damage Caused by Others. Hague/London/New York: Kluwer Law International, 2003, p. 335.

*Dávid R., Neckář J., Sehnálek D., (Editors). COFOLA 2009: the Conference Proceedings, 1. edition.
Brno : Masaryk University, 2009, ISBN 978-80-210-4821-8*

- Tichý, L.: Spontánní europeizace soukromého práva. Evropské právo. Příloha Právních rozhledů, 2000, č. 2, s. 1-5.

Reviewer:
Petr Vojtek

Contact – email:
vlasakmichal@seznam.cz